

jekti objavljivanja izabranih i sabranih tekstova (djela) jugoslavenskih marksista, posebno u razdoblju 1918—1941, u kojem je teže braniti isključivo teritorijalnu koncepciju stvaralaštva u pokretu koji je eminentno jugoslavenski. Na tom su području već postignuti zanimljivi rezultati (izdanja tekstova — da spomenemo važnije primjere — J. Broza Tita, A. Cesarca, Đ. Đakovića, B. Kidriča, I. Krndelja, A. Mavraka, B. Parovića — u tri knjige, M. Pijade, Đ. Salaja, B. Ziberla), ali postoji još niz mogućnosti. Npr., u Institutu za savremenu istoriju pripremljena su sabrana djela Filipa Filipovića u 12—13 knjiga. Ta su izdanja i važna dopuna — i šira cjelina — izdanjima izvora za povijest KPJ, SKOJ i revolucionarnih sindikata, u sklopu projekta »Izvori za istoriju SKJ«.

Vlado Oštrić

ZBORNİK CENTRA ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA
SLAVONIJE I BARANJE, br. 22, 1985, Slavonski Brod, 409 str.

Posljednji broj Zbornika Centra za društvena istraživanja sadrži 10 izvornih naučnih članaka, tri priloga grafi, dve naučne diskusije i 10 prikaza.

Krešimir Pavić je u svom radu (1—23) dao politički lik Luke Botića, koji potiče iz siromašne porodice. Upisao je splitsko sjemenište, a na početku apsolutizma prešao u Zadar gde upoznaje srpsku nacionalnu propagandu. Posle sukoba u bogosloviji, Botić prelazi u Srbiju u kojoj ga političke prilike razočaraju. Nakon kratkog boravka u Zagrebu dolazi u Đakovo u kome počinje svoj bogat književni rad. Odlučan je protivnik apsolutizma. Posle pada apsolutizma 1861. izabran je za đakovačkog narodnog poslanika. Autor najveću pažnju posvećuje Botićevom delovanju kao narodnog poslanika u Hrvatskom saboru, kada se najjasnije formulišu njegova politička shvatanja. On je za savez s Mađarskom u cilju odbrane od bečke centralističke politike. Botić se zalagao za ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom. U tom cilju je 1861. posetio Split nastojeći da okupi narodnjake.

Nastup Ujedinjene omladine 1897. predmet je rada Branke Pribić (25—62). Posle uvoda, autorica analizira almanah »Narodna misao« s kojim je Ujedinjena omladina istupila 1897. i kaže da je on u celini dobro koncipiran. Ujedinjena omladina u prvom delu deklarise svoja shvatanja u sadašnjosti pozivajući se na argumente iz prošlosti i uverava da su oni jedina perspektiva za budućnost. Ona u drugom delu »demonstrira« izjave podrške 25-orice uglednih političara, publicista i ljudi od nauke, čime je nastup Ujedinjene omladine dobio na težini, iako je stajao usred hrvatske i srpske opozicije koja nije delila njezino mišljenje. Od posebnog je značaja da su podršku Ujedinjenoj omladini pružili Tade Smičiklas, profesor istorije, i Lovro Monti, istaknuti borac za prisajedinjenje Dalmacije Hrvatskoj. Ujedinjena omladina otvoreno je ukazala na to da se hrvatsko-srpski spor pretvorio u moralno-etički problem pa ga je preventivno kao takvog trebalo rešavati.

Osnivanje osječke oblasti i konstituisanje oblasne skupštine 1927. predmet je rada Josipa Vrbošića (63—77). U članku se govori o društveno-političkim prilikama u vreme formiranja osječke oblasti i njenim demografsko-privrednim karakteristikama. Autor analizira rezultate izbora za oblasnu skupštinu i njeno konstituisanje 23. II 1927. Vrbošić zaključuje da su rezultati oblasnih izbora pokazali kako je Radić sa svojom Hrvatskom seljačkom strankom i pored ulaska u vladu Kraljevine SHS uspeo dobiti apsolutnu većinu mandata u osječkoj oblasnoj skupštini 23. I 1927.

Mira Kolar-Dimitrijević u svom članku, koji je treći nastavak njezina rada, analitički obrađuje klasnu borbu i položaj radništva za vreme velike svetske ekonomske krize (79—99). Piše o pogoršanju položaja svih socijalnih slojeva (donosi i tabelu o podeli stanovništva grada Virovitice po osnovnim delatnostima i socijalno-klasnim obeležjima 31. III 1931). Naročito prati odraz krize na životne uslove radnika. Posebno se obrađuju oblici ekonomske i političke borbe radnika u procesu obnove njihovih sindikalnih organizacija, tarifne i štrajkačke akcije u otežanim ekonomskim i političkim uslovima.

Raspravu o Zakonu o gradskim opštinama u Narodnoj skupštini i Senatu Kraljevine Jugoslavije 1934. obradio je Anto Milušić (101—128). Autor se osvrnuo na prednacrt zakona o uređenju gradova koji je 1926. izrađen u zagrebačkom Gradskom magistratu, i nacrt Zakona o upravi i samoupravi gradova iz 1927. Milušić s pravom zaključuje da je zakon iz 1934. značio nazadak u odnosu na izborne sisteme za gradska predstavnička tela, pre svega zbog toga što je primenjeno javno glasanje, što su žene bile lišene biračkog prava i stoga što birači nisu birali sve članove gradskog veća jer je trećinu gradskih odbornika postavljao ban odnosno banovine, a u Beogradu i Pančevu ministar unutrašnjih poslova.

O Društvu prijatelja Sovjetskog Saveza članak je napisao Ivan Očak (129—152). Pitanje osnivanja toga društva pokrenuo je CK KPJ na svojoj sednici 25. VIII 1934. ali se u tome nije uspelo sve do uspostavljanja diplomatskih odnosa između Kraljevine Jugoslavije i Sovjetskog Saveza. Njegovo osnivanje je imalo odjeka u celoj zemlji, ali je društvo uskoro zabranjeno. Osnivanje društva i prikupljanje potpisa kao oblik podrške toj akciji bilo je na liniji narodnofrontovske politike KPJ.

Andelko Barbić je u svom članku opisao metode mučenja i oblike likvidacije u koncentracionom logoru Jasenovac (153—178) koji je od 70 logora u Jugoslaviji bio najveće gubilište 1941—1945. Taj je logor ukidanjem niza manjih sabirnih logora u drugoj polovini 1942. postepeno preuzimao funkciju središnjeg logora na području NDH. Zatvorenici su tu podgavani teškim poniženjima, duševnoj patnji, fizičkim zlostavljanjima i likvidaciji. S posebnom surovošću teror je vršen nad komunistima, pripadnicima i simpatizerima NOP-a, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost. Barbić je dao klasifikaciju sredstava, metoda, načina mučenja i fizičkog uništenja zatvorenika s posebnim osvrtom na masovne likvidacije.

Sabirni logor Đakovo (179—218) predmet je rada Zorana Vasiljevića. Taj je logor bio najvećim delom mesto internacije jevrejskih a manjim srpskih žena i dece. Osnovan je na početku decembra 1941. a rasformiran postupnom evakuacijom u toku juna i jula 1942. Autor je obradio organizaciju logorskog života, održavanje nivoa higijenskog i zdravstvenog stanja zatvorenih i kako unutrašnja uprava logora rešava odnos prema zatvorenicama i deci. Autor

konstatuje da je logor Đakovo jedan od logičnih produkata i tragičnih nastava događaja koji su sukcesivno počeli rasnom segregacijom, antisemitskim demonstracijama, konfiskacijom imovine i provođenjem diskriminatorskih mera nad Jevrejima.

Zdenka Lakić obradila je Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske u Slavoniji 1943. godine (219—248). Najpre je iznela vojno-političke pretpostavke konstituisanja USAOH-a u Slavoniji 1943. i kaže da su razvojem NOP-a do tada stvoreni politički i organizacioni preduslovi za formiranje USAOH-a na području većeg dela Slavonije. Ukazuje se i na organizaciono konstituisanje i omasovljavanje USAOH-a u Slavoniji u toku 1943, kada se formiraju njegovi odbori, od seoskih sve do oblasnog, i intenzivno širi broj članova i aktivnosti. Potkraj 1943. bilo je 10.000 članova USAOH-a u Slavoniji. Posebno se razmatra doprinos USAOH-a rešavanju socijalnih, ekonomskih i kulturno-prosvetnih životnih pitanja na poluoslobodnom i oslobodonom području Slavonije angažiranjem radnih desetina, bataljona i brigada, kulturno-prosvetnih grupa, analfabetskih tečajeva, rada s pionirima i pružanja raznovrsne pomoći NOO-ima. U svim NOO-ima nalazili su se predstavnici USAOH-a. Autorica zaključuje da je omladina USAOH-a dala značajan doprinos i u pružanju pomoći jedinicama NOV i POH i u organizaciji života u pozadini u toku 1943. godine.

Raspodelu zemljišnog fonda agrarne reforme u slavonskopožeškom, đakovačkom, županjskom i vinkovačkom kraju u svom je radu prikazao Željko Benčević (249—296). Kao osnovne karakteristike Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji navode se: potreba likvidacije kapitalističkog veleposeda, oduzimanje zemlje bez ikakve nadoknade i način sprovođenja Zakona o agrarnoj reformi. Posebno se ističe demokratičnost organa, tj. komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju koje su uspešno saradivale s mesnim odborima agrarnih interesenata formiranim pri svim mesnim narodnim odborima gde je bilo agrarnih interesenata i zemlje za podelu. Autor, posle kraćeg prikaza načina provođenja agrarne reforme, tj. deobe zemljišnog fonda, označava sve agrarne subjekte: državni poljoprivredni sektor, mesni agrarni interesenti, kolonisti i ostali korisnici. Radi što plastičnijeg iskazivanja odnosa veličina pojedinih agrarnih subjekata autor je svu prikupljenu statističku građu i tabelarno prikazao.

U rubrici Građa Slavko Gavrilović je doneo naređenje iz 1843. o suzbijanju ilirskog pokreta u Slavonsko-sremskoj vojnoj granici (297—298), Mile Konjević, presudu Državnog suda za zaštitu države u Beogradu Đorđu Mitroviću i drugovima od 4. VI 1936. godine (299—235) i Nada Lazić dva sačuvana pisma o Erneu Kišu iz 1941. godine (337—341).

U rubrici Diskusija doneti su prilozi Drage Roksanđića, Vojna krajina i »Nova historija«, Povodom zbornika »Vojna krajina. Povijesni pregled — historiografija — rasprave, Zagreb 1984 (343—353), Dragiše Jovića, O nekim pitanjima odnosa KPJ prema seljaštvu u Slavoniji 1919—1920. godine, Povodom knjige dra Žarka Jovanovića »KPJ prema seljaštvu 1919—1941« (355—364). Na osnovu informativno izloženih sadržaja izvornih naučnih članaka vidi se velika širina ovog Zbornika čiji se radovi temelje na raznovrsnoj dostupnoj građi i objavljenoj literaturi. I ovim Zbornikom nastavlja se dosadašnja tradicija izdavanja novih i značajnih radova koji su vezani ne samo za Slavoniju i Baranju već i šira područja.

Milica Bodrožić